

J Brooks Spector

Efter Prigozjin hopar sig frågorna om vad som ska hända med Putins Ryssland

Daily Maverick,¹ 3 juli 2023

[J Brooks Spector är f d USA-diplomat. Sedan en tid bosatt i Johannesburg, där han bl a svarar för politiska kommentatorer åt olika tankesmedjor och tidningar.]

Nu när Jevgenij Prigozjins misslyckade kupp – eller vad det än kan ha handlat om – verkar vara överstånden, i varje fall temporärt, är frågan om inte den extraordinära händelsen bara är inledningen till ytterligare dramatik?

Först och främst har vi förstås frågan om framtiden för Vladimir Putin själv som nationens ledare. Fram tills Wagnergruppen började sin marsch mot Moskva hade Putin i stort betraktats som ett slags modern inkarnation av närmast absolut makt över Ryssland. Som framgått av hans egna anföranden och artiklar tycks han ha betraktat sig själv som en nutida företrädare för Romanov-dynastins trehundraåriga välde i Ryssland från början av 1600-talet till den katastrof som första världskriget skulle innebära.

För Putins framtid är den avgörande frågan huruvida han klarar av att återställa strukturen och verkligheten i den makt han tidigare utövade – eller kommer hans maktställning nu oundvikligen att tyna bort, dag efter dag, när andra börjar sukta efter att installera sig i mitten av ringen och ta över?

Sedan har vi frågan om hur myteriet nyligen kommer att påverka Rysslands möjligheter att fortsätta det krig man gett sig in på och som går alltmer hackigt, invasionen av Ukraina.

Det finns tecken på att ett icke obetydligt antal högre officerare och företrädare för säkerhetstjänsten i skymundan ingick i, eller stödde, Prigozjins legosoldater. Och det kan innebära att deras lojalitet mot institutionerna – eller deras djupare lojalitet med Vladimir Putin – är undergrävd.

Vidare är frågan vad dessa händelser innebär för Rysslands internationella koppling till Belarus (det ställe Prigozjin erbjudits i förhandlingarna om asyl, men också platsen där Ryssland placerat taktiska kärnvapen), men också relationerna till USA, andra Nato-medlemmar och Kina. Konsekvenserna kan också bli stora för Wagnergruppens hittills betydande roll i destabiliserande syfte i ett antal länder i Afrika samt i Syrien.

Slutligen får vi inte vara främmande för att dörren nu kan öppnas till en särskilt förfärlig del av rysk historia och att tiden efter Wagnerkuppen kan få ett eko av de stora utrensningarna.

Kommer efterdyningarna till kuppen att leda till att den ryske presidenten bestämmer sig för en utrensning av militära ledare i likhet med den som startade i slutet av 1930-talet för att fortsätta också senare? Förutom det direkta lidande som tusentals drabbades av innebar den också att Sovjetunionen inledningsvis inte klarade av att stå emot chocken från Nazitysklands Operation Barbarossa 1941. Och den frågan leder oss i sin tur till frågan om framtiden för Vladimir Putins ledarskap över Ryssland.

”Inget att se”

Låt oss börja med frågan om Vladimir Putins framtid. I någon mån beror den på hur effektivt och framgångsrikt han kan lyckas inympa en känsla av ”här finns inget att se, gå vidare bara”

¹ *Daily Maverick* är en sydafrikansk nättidning.

i ryssarnas – såväl nomenklaturen och militärledningen som befolkningen i stort – syn på den politiska situationen i hemlandet.

I det syftet har Putin redan varit synlig på flera offentliga tillställningar, långt mer än vad som varit fallet på många år, för att förmedla den betryggande känslan av att allt är under kontroll, att allt är som förut. Det innebär förstås att folk måste övertygas om att allt *verkligen är* under kontroll, att Ryssland återvänt till det som rådde före kuppen, trots alla tecken på motsatsen och som går att iaktta för alla i Ryssland.

För faktum är ju att en stor, motoriserad, armé av legoknektar kunde genomföra en *helomvändning* från en stridszon och tåga nästan ända till Moskva, utan tecken på något större motstånd från civila eller militära myndigheter eller de styrkor de kontrollerar – för att sedan lika plötsligt avbryta förflyttningen. Men minnet av detta lever kvar och är med säkerhet något som oroar dem i Putins ringhörna som försöker utplåna alla påminnelser om det som skedde.

Historien har visat att starka män som tvingats till förhandlingar med dem som varit ute efter att ta över – som Putin fick göra med Prigozjin – inte längre betraktas som i full kontroll av sitt maktmonopol, för att inte tala om förmågan och viljan att använda det. I stället kan de känna sig vara tvungna att tillgripa mer extrema åtgärder och visa att oavsett vad som precis skett har de, och kommer fortsättningsvis att ha, full kontroll.

Vad som kommer att hända närmast är förstås omöjligt att säga, men andra militära och civila ledare kan nu i det tysta ägna sig åt att värdera alternativen, framtiden och sin lojalitet. Det kan handla om dem som ingår i KKK+I (kommando, kontroll, kommunikation och information)-strukturerna för landets kärnvapen, i första hand taktiska sådana som uppges ha förflyttats till Belarus. Sedan har vi förstås frågan om hur Pentagon och Vita huset, 10 Downing Street, Elyséepalatset, Förbjudna Staden i Beijing och så vidare kommer att analysera skeendet.

Varje uttalande, åtgärd eller offentligt framträdande av Vladimir Putin kommer nu att bedömas utifrån huruvida de stärker eller stabiliserar hans makt – eller om de i stället förråder tecken på svaghet och obeslutsamhet från hans sida och huruvida sådana tecken tyder på att alternativa maktcentra och opposition är på väg att hävda sig. (Tänk bara på att Kubakrisen ledde till en känsla av att Sovjet blivit utmanövrerat och till att Chrusjtjov avsattes inom två år.) Det är inte den sorts diskussion en allsmäktig auktoritär ledare vill höra talas om.

Krig utan Wagner

En annan fråga är hur Kreml ska kunna fortsätta kriget i Ukraina efter Wagnergruppens marsch mot Moskva. I flera år har Wagner varit ett slags militär styrka vid sidan av landets formella armé (men till stor del och i skymundan finansierad av regeringen och som agerat på uppdrag av Vladimir Putin).

Wagnergruppen har stått till förfogande för de dunklare aspekterna av Rysslands utrikespolitik i olika länder i Afrika, i en del fall har man i själva verket skött affärerna helt och hållet som i Centralafrikanska Republiken. I kriget i Ukraina har man också utgjort den enda vassa delen av det ryska svärdet.

När Wagnergruppen nu i realiteten ska dras tillbaka från striderna i Ukraina är det en öppen fråga hur villiga de återstående ryska styrkorna (och deras befälhavare) kommer att vara att fortsätta striderna (och acceptera oundvikliga dödsoffer och tänkbara nederlag) mot en alltmer välutrustad och välutbildad ukrainsk armé. Detta handlar om något mer än de ryska truppers vilja att försvara sig i redan ockuperade områden mot den länge omtalade ukrainska motoffensiven och riskerna för att man tvingas dra sig tillbaka längre österut.

Men om försöken att kuva Ukraina avmattas står Vladimir Putin inför en rad obehagliga alternativ. Han kan driva på för att Ryssland kollektivt lägger manken till och ”bära alla bördor”, oavsett hur kostsamma och smärtsamma de kan vara, tills seger uppnåtts, i hopp om att Ukraina slutligen ska ge vika och dess allierade i Väst tröttna. Han kan rent av hota med att använda kärnvapen för att nå de målen, något han antytt vid flera tillfällen.

Alternativt, och motvilligt, kan han också tillkännage en form av begränsad seger, nöja sig med att Ryssland har kontrollen över 20 procent av Ukraina och försöka övertyga nationen, militären och resten av världen att det varit avsikten hela tiden och att priset i stupade, nationell förstörelse ekonomiskt och internationell isolering varit mödan värd.

En *de facto* kall fred utan någon formell deklaration om slut på striderna, skulle bli följden. (Jämför med Israels gränser med grannländerna och den i stort icke avgjorda karaktären på den frågan.) Som ett inslag i detta kan Putin också erbjuda utdragna förhandlingar med Ukraina för att få slut på de pågående striderna utan något allmänt tillbakadragande och därmed hitta ett sätt att rädda ansiktet i de rådande bekymren.

Men inget av detta skulle bevisa Vladimir Putins orubbliga kontroll över den ryska staten. Dessutom skulle det kunna leda till en period där andra, idag okända, kan vända sig mot hans ledarskap, vara redo att skjuta på kungen och inte missa den här gången.

Rysslands ställning internationellt

Detta leder oss direkt till nästa fråga: Rysslands relationer med omvärlden. De sanktioner USA, Natoländerna, EU och en del andra infört har visserligen inte blivit allmänt tillämpade, men ändå fått betydande negativa effekter för Ryssland ekonomi.

Rysk export av olja och gas till EU (en viktig del av ryska exportintäkter) har i stort upphört (kanske för gott) och de forna kunderna har hittat alternativa leverantörer. Ryssland har förvisso ökat leveransen av de produkterna till Kina (och Indien) – men till rabatterade priser då de marknaderna utnyttjat den ryska Akilleshälen och tvånget att behöva sälja till nästan vilket pris som helst.

Förutom olja och gas har Ryssland i själva verket få produkter som behövs på den internationella marknaden (ett visst undantag är militär utrustning, även om en av de främsta hittillsvarande marknaderna för det, Indien, börjar tala allt högre om att diversifiera sina leverantörer, alltmedan man genomför en långsam, men avsiktlig, rörelse i det tysta mot en allians med USA i *Quad*-gruppen med USA, Australien och Japan).

Samtidigt är en del länder i Afrika (bl a Sydafrika) ovilliga att öppet kritisera Rysslands agerande för att inte framstå som okritiska anhängare av väst. Ändå blir det alltmer uppenbart att ryska interventioner i en rad stater i Afrika via Wagnergruppen, och i samarbete med auktoritära regimer inriktade på råvaruutvinning och andel i profiter av det, varit till skada för den ekonomiska tillväxten i Afrika och inhemsk politisk stabilitet.

En fråga som ännu är obesvarad är därför, nu när Wagnergruppen ska införlivas med den reguljära ryska armén, hur ska då Wagners operationer i Afrika kontrolleras och skötas och vad kommer att ske med de stora intäkter som varit förknippade med dem. Kommer Prigozjin, från sin skilsmässa i Belarus fortfarande att ha kontrollen över gruppens operationer och intäktsskäl? Eller kommer pengarna att börja röra sig i annan riktning? Eller kommer gruppen till och med att upplösas och betraktas som något som bara är en nackdel för Ryssland i en föränderlig värld?

Mycket av Rysslands relationer med omvärlden kommer att hänga på hur det går med kriget i Ukraina. Framför allt kommer det att handla om huruvida man kan ta sig ur denna självförovållade kris utan att slita sönder det egna samhället och politiken där ytterligare.

Om rysk politik (och Putins regim) börjar svikta, eller bli offer för en tid av politisk instabilitet, kan det till och med föra att Kina reviderar sin nuvarande nära relation med Ryssland. Det pinsamma i att ses som bunden till en döende häst kan börja att verka, trots den nytta man har av Ryssland som källa till import av energi och andra råvaror till den kinesiska industrin.

Om detta skulle inträffa kan Kina till och med kalibrera om relationerna till USA och Nato och grupperingar som *Quad* och *Aukus* (Australien, Storbritannien, USA) för att inte behöva ägna allt större resurser åt försvaret.

Även om ingen på allvar förutser något sammanbrott för den ryska staten kan ökade krav från många av de mindre etniska minoriteterna inom den leda till en ökad känsla av nedgång för Putins regim. Det skulle rent av kunna få Kina att se längre än till Ryssland beträffande samarbete inom handel och ekonomi – kanske även politiskt.

Putins försiktiga svep

Detta för oss till frågan om hur Putin kommer att handskas med sina opponenter på hemmaplan för att visa att han har fortsatt kontroll över läget. Finns det några historiska exempel, endera lugnande eller potentiellt skräckinjagande?

För det första måste vi hålla i minnet att Putin förhandlade fram en provisorisk lösning med Prigozjin efter den avbrutna marschen mot Moskva, vilket innebar att den senare valde att lokalisera sig till grannen Belarus (och inte bli dömd som förrädare och utan vidare bli skjuten för att ha övergett fronten och därefter inlett ett kuppöversök).

Wagnergruppen ska också upplösas som självständig kraft och därvid endera formellt uppgå i den ryska armén eller gå i någon form av exil i Belarus tillsammans med sin ledare. Belarus är mer eller mindre en rysk satellit och dess långvarige ledare Alexander Lukasjenko sitter troget i Putins ringhörna – och står i skuld till denne. (Belarus fick för några år sedan en betydande ekonomisk transfusion av Ryssland för att förhindra ekonomisk kollaps.) Men i varje fall tills vidare finns inget klart uttalande om vad som ska hända med Wagnergruppen runt om i Afrika eller i Syrien.

Frågor har också börjat uppkomma om hur djupt och hur omfattande Putin tänker slå ned verkligt eller inbillat missnöje med sin regim efter marschen mot Moskva. Det har uppgetts att ett antal högt uppsatta militärer under täcket samarbetat med Wagnergruppen och uppgifter cirkulerar om att general Sergej Surovikin, rysk flygvapenchef, tagits in för förhör. Inget har därefter hörts om hans öde, eller huruvida några anklagelser riktats mot honom – eller någon annan.

Än så länge skiljer sig hur som helst svepet från hur civila motståndare till Putins regim behandlats genom åren.

Regeringskritikern (och tidigare regeringsrepresentanten) Boris Nemtsov sköts till döds på en bro nära Kreml för åtta år sedan, medan den politiske kampanjledaren Alexej Navalnyj förgiftades och nu försmäktar i fängelse. En rad affärsmän/oligarker som blivit kritiska till regimen har dött i olyckshändelser som fall från fönster och andra osannolika händelser, eller tvingats i exil efter långvariga fängelsevistelser.

Kanske ska det tolkas som att Putins regering är rädd för inflytandet och makten hos kritiker i civilsamhället och det ”skadliga” inflytande de kan ha än när officiella företrädare och oinformerade officerare trotsar ledaren inifrån odjurets inre.

Men kanske ser vi nu bara början på hur Putin tänker handskas med officerarna. Utremsningar i ett auktoritärt system är vanligen tecken på att härskaren börjat oroa sig för att de missnöjda

kan gå samman i försöken att åstadkomma förändring, det sätt Chrusjtjov och Gorbatjov blev behandlade på av sina motståndare.

Stalins stora utrensning

Men den verkliga historiska förebilden måste också tas med i beräkningen. Och det handlar förstås om hur Josef Stalin i slutet av 1930-talet fängslade och dödade ett stort antal gamla revolutionär kadrer och medlemmar av officerskåren i vad som brukar kallas Den stora terrorn – där det uttalade syftet var att göra sig av med resterna av revolutionsledaren Leo Trotskijs inflytande samt, i en del officerares fall, anklagelser om att de var i maskopi med Tyskland. Officiell statistik har senare angett att sammanlagt 681 692 personer dödades och inofficiella siffror om nästan dubbelt så många.

Bland de militära offren var kanske det mest betydande namnet generalen Michail Tuchatjevskij, som gick under namnet ”Röde Napoleon” och en hjälte från inbördeskriget. Tuchatjevskij hade ägnat sig åt att modernisera den ryska armén, men av sina motståndare utpekades han som tysk agent, ställdes inför rätta och avrättades, uppenbarligen på grundval av påhittade bevis.

Under den tyska framryckningen mot Moskva 1941 blev ett antal andra generaler också summariskt avrättade. Det medförde att den sovjetiska armén plundrades på sitt bästa ledarskap och dess eländiga, närmast katastrofala, insats i början av kriget visade hur mycket av kompetent ledarskap som gått förlorat.

Ingen talar förstås idag om någon återgång till den sortens blodiga galenskap från Putin-administrationens sidas i eventuella försök att rycka upp sådant verkligt, potentiellt eller inbillat missnöje bland civila och militära ledare i Ryssland. Och det skulle heller inte vara fallet ens om han till sist väljer att kalla in ett litet antal civila och militära ledare för grundlig utfrågning, förödmjukelse, avsättning eller, än värre, som hämnd för stöd till Wagnergruppen och dess chef.

Ändå kan sådana förfärliga exempel på hur en auktoritär ledare handskas med potentiella motståndare (eller i syfte att få dem som kan utvecklas till det att ligga lågt) finnas kvar som en lärdom av historien och i yttersta fall utgöra en frestelse för att återställa fullständig och oomstridd lojalitet mot staten och dess högste ledare.

Den sortens agerande lär oss också att Stalin därigenom lyckades bestå som Sovjetunionens oomstridda högste ledare i ett och ett halvt decennium efter allt detta dödande, dvs fram till dess att han drabbades av ett sista slaganfall och hans underordnade vägrade att kalla på medicinsk hjälp allt under det att de började kivas om vem som skulle efterträda honom.

Översättning: Björn Erik Rosin

Lästips

Veronika Dorman, Julien Lecot: [Jevgenij Prigjozjin, oligarken bakom Wagnergruppen](#) (oktober 2022)

Emmanuel Grynspan: [Hackare blottlägger Wagnergruppens imperium](#) (april 2023)

Greg Mills, Ray Hartley, John Goding: [Dags kasta ut Wagnergruppen från Afrika](#) (juli 2023)

[En legosoldats bekännelser](#). (april 2022) Intervju med f d befälhavare i Wagnergruppen

På SvtPlay finns dokumentären [Wagnergruppen – Putins hemliga legosoldater](#) (tillgänglig till 4 juni 2024)